DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.70.8.0

سر مقاله

بسم الله الرحمن الرحیم

۱. دانش دینی مانند هر دانش دیگری با بیان و نگارش آغاز شد. «إقرأ باسم ربّک الذی خلق... إقرأ و ربّک الأکرم، الذی علّم بالقلم» (علق،۱-٤) و با نگارش و بیان ادامه یافت.

رسول رحمت، همزمان با تشویق یاران خود به هدایت و تعلیم و تربیت به وسیلهٔ زبان، از آنها می‌خواست که برای ثبت آموخته‌های خود، از دست خود (یعنی قلم و نگارش) کمک بگیرند؛ حضرتش خطاب به مردی انصاری که از ضعف حافظهٔ خود شکایت داشت، می‌فرمود: «استعن بیمینک» (منیة المرید، ص ۳٤۰).

۲. بدین روی، معصومان علیهم‌السلام که معلم وحی الهی بودند، بر بیان و نگارش تأکید ورزیدند. نصوص فراوان از اهل بیت رسیده که این حقیقت را می‌رسانند، تا آنجا که مرحوم کلینی در نخستین مجلد موسوعهٔ گرانقدر کافی بابی با عنوان «بَابُ رِوَایَةِ الْکُتُبِ وَ الْحَدِیثِ وَ فَضْلِ الْکِتَابَةِ وَ التَّمَسُّکِ بِالْکُتُب» (الکافی، چاپ اسلامیه، ج ۱ ص ۵۱) به آن اختصاص داده است. در این میان تنها به دو مورد از این سفارشها اشاره می‌شود.

یکی سفارش زیبای امام مجتبی علیه‌السلام به جوانان خاندان خود که می‌فرمود: «إِنَّکُمْ صِغَارُ قَوْمٍ وَ یُوشِکُ أَنْ تَکُونُوا کِبَارَ قَوْمٍ آخَرِینَ فَتَعَلَّمُوا الْعِلْمَ فَمَنْ لَمْ یَسْتَطِعْ مِنْکُمْ أَنْ یَحْفَظَهُ فَلْیَکْتُبْهُ وَ لْیَضَعْهُ فِي بَیْتِه» (منیة المرید، ص ۳٤۰).

دوم سفارش امام صادق علیه‌السلام به یاران خود که فرمود: «احْتَفِظُوا بِکُتُبِکُمْ فَإِنَّکُمْ سَوْفَ تَحْتَاجُونَ إِلَیْهَا» (الکافی، ج ۱ ص ۵۲).

۳. این نگارش‌ها بستری برای تعلّم، تعلیم، تحلیل و استنتاج شد تا به یافته‌هایی برسیم. آنگاه

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.70.8.0]

این یافته‌ها را در عرصه‌هایی مانند تحقیق، تربیت، ترویج و عمل به کار گیریم. و این همه در خدمت یک هدف که هدف غاییِ دین و نزول وحی است: «اذا دعاکم لما یحییکم» (انفال، ٢٤).

٤. از سوی دیگر، مخالفان مکتب وحی، از دیر زمان، هم با آموزه‌ها و هم با منابع در افتاده‌اند. گاهی با انکار و گاه با تأویل پیش آمدند. در هر دو رویکرد، در اتاق فکرها نشستند و هر بار با ترفندی نو پیش آمدند. در تمام این موارد، مهمترین عنصر این منابع -که وحیانیت این آموزه‌ها و منابع بود - نادیده گرفته شد. اما مطالب منکران بر بال سلطهٔ رسانه‌ای نشست و به مدد سحر و افسون رسانه‌ها به تمام مراکز آموزشی و پژوهشی مرتبط با مسائل دینی سفر کرد و مقبول افتاد.

٥. ماجرای تأویل - که روی دیگرِ انکار است، البته به زبان و بیان خودش - قصّه‌ای است درازدامن که: "این زمان بگذار تا وقت دگر". فعلاً در این یادداشت، ماجرای انکار آشکار را پی می‌گیریم. این قصه، از تشکیک‌های بی‌پایه در بارهٔ برخی از احادیث آغاز شد و به تشکیک بی‌مبنا در بارهٔ تمام کتاب - برخی از کتابها - رسید. ظاهرِ خوش‌نمای این نگاشته‌ها همانند خیال آفرینیِ ساحران فرعونی جاذبهٔ خاصّ خود را داشته و دارد که باطل السّحرِ عصای کلیم اللّه را می‌طلبد. و این هم در دسترس است، برای هر که به راستی بخواهد و از جان بطلبد.

٦. باری، اکنون زمانی است که نیک بنگریم گذشتگان در تلاش گستردهٔ خود برای حفظ و نگاهداشت این متون، چه آینده‌نگری داشتند و چگونه دیروز، در سده‌های پیش، چیزی در خشت خامِ آن روزها می‌دیدند که بعضی از ما امروزیان در آینهٔ رسانه‌ها و مراکز شبه پژوهشی نمی‌بینند.

تلاش گسترده آنان در چند میدان؛ تألیف، یافتن نسخ پراکنده، ارزیابی آنها، استنساخ، تصحیح و مقابله، ترویج، تدریس، اجازه دادن به شاگردان برای روایت آن متون؛ و در یک کلام، انتقال مسئولانه و امانتدارانهٔ آن منابع به نسلهای آینده، پرونده‌ای است بس قطور که تا کنون، چنانکه باید و شاید، گشوده نشده و به آگاهیِ نسلهای جدید نرسیده است.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.70.8.0]

۷. در مرحلهٔ تداوم تلاش آنان، حرکتی پیگیر، از زمان ورود چاپ سنگی به ایران و عراق (در یکی دو قرن اخیر) به دست عالمان محقق آغاز شده و با پیشرفت صنعت چاپ ادامه یافت. تاریخ تصحیح و تحقیق متون امامیه در این دوره، خود موضوع تحقیق‌هایی تواند بود که به دلیل ضعف حافظهٔ تاریخیِ ما هنوز سامان جدّی نگرفته است.

اجمال مطلب اینکه: پیگیری دانشورانی ایثارگر - که از جان و نام و نان گذشته بودند - کتابخانهٔ شیعهٔ امامیه را از منابع کهن که با تصحیح و تحقیق و مقابلهٔ نسخه‌ها منتشر شده بود، پر برگ و پربار کرد. جهادشان مأجور باد.

۸. با آنکه جهاد تحقیق و نشر متون هنوز مورد نیاز است، ولی اکنون دوره‌ای است که افزون بر آن، باید از «تحقیق متون» به سوی مرحلهٔ «تحقیق در متون» حرکت کنیم؛ یعنی با نگارش مقالات، پایان‌نامه‌ها و کتابها، از یک سوی؛ و برپایی نشست‌های علمی از سوی دیگر؛ حقّ این منابع بیش از گذشته ادا شود.

اکنون باید همزمان با ادامهٔ فرآیند چاپ و نشر نسخه‌های تحقیق شدهٔ این منابع، به تحلیل درونمایهٔ آنها با مبانی صحیح علمی و با عنایت به وحیانیت محتوای آنها بیندیشیم. در این مرحله، نگاهی جامع به پژوهش‌های خاورشناسان از یک سوی، و کارهای دانشگاهها و مراکز برخی کشورهای عربی از سوی دیگر، و پاسخ‌گویی به آنها ضرورت جدّی دارد. این گونه نگرش‌ها می‌تواند ما را به نوشتارهایی در پاسخ‌گویی علمی به آن مطالب برساند.

دفاع از کلیت این منابع، البته همراه با نقدهایی مبتنی بر اصول صحیح علمی، گام اساسی در این مرحله است.

۹. نخستین گام در این مرحله - که آغاز ورود در این راه دراز به شمار می‌رود - آشنایی با این گنجینهٔ گرانبار و روش‌شناسی آنها است که در این شمارهٔ سفینه، به ملاحظهٔ محدودیت صفحات، تنها به چند عنوان از این کتابخانهٔ ارزشمند پرداخته‌ایم. قطعاً تدوین و نشر این چند مقاله رضایت ما را بر نمی‌آورد؛ ولی چه کنیم که تنوع و کثرت موضوع‌های مورد نیاز فعلاً

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.70.8.0]

مجال کار بیشتر را از ما گرفته است. با این همه عقیده داریم که: «ما لا یدرک کله لا یترک کله». بدین روی با سپاس به درگاه الهی همین مقدار را غنیمت شمردیم.

۱۰. در این زمانهٔ دشوار، مناسب است دعایی را بخوانیم که امیر قبیلهٔ ایمانیان علیه السلام در هنگامهٔ دشوار صدر اسلام به یاران خود آموخت تا بخوانند و از خدایشان مدد گیرند:

«اللَّهُمَّ لَكَ أَخْلَصَتِ الْقُلُوبُ، وَ إِلَيْكَ شَخَصَتِ الْأَبْصَارُ، وَ أَنْتَ دُعِيتَ بِالْأَلْسُنِ، وَ إِلَيْكَ تُحُوكِمَ فِي الْأَعْمَالِ، فافْتَحْ بَيْنَنا وَ بَيْنَ قَوْمِنا بِالْحَقِ، اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ غَيْبَةَ نَبِيِّنَا، وَ كَثْرَةَ عَدُوِّنَا، وَ قِلَّةَ عَدَدِنَا، وَ هَوَانَنَا عَلَى النَّاسِ، وَ شِدَّةَ الزَّمَانِ، وَ وُقُوعَ الْفِتَنِ بِنَا، اللَّهُمَّ فَفَرِّجْ ذَلِكَ بِعَدْلٍ تُظْهِرُهُ، وَ سُلْطَانِ حَقٍّ تَعْرِفُه» (کشف المحجة، ابن طاووس، فصل ۱۵۵).

و این همان مضمونی است که فرزند برومندش امام عصر ارواحنا فداه در دعای افتتاح به ما آموخت که به بارگاه خدایمان عرضه می‌داریم: «اللهم إنّا نشکو إلیک فقد نبیّنا و غیبة ولیّنا و کثرة عدوّنا و قلّة عددنا...»

رسد ز سینهٔ سینا ندا به اوج فلک

که پای موسیِ عمران به طور نزدیک است

بدان امید که خدای عزیز حکیم روز پیروزی حق را به دست امام موعود هر چه زودتر ظاهر فرماید. آمین.

سحر نوید دهد صبح نور نزدیک است.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1400.18.70.8.0]